

PEADAGOGIK SOHADA TEATRNING ZARURLIGI MAHMUDXO'JA BEHBUDIY NIGOHIDA

Mirzaliyeva Zarinabonu Jahongir qizi

Muqimiy nomidagi Qo'qon Davlat Pedagogika Instituti talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqolada jamiyatni ma'rifatli qilish uchun birgina maktab kifoya qilmasligi, balki zamon va dunyo voqealari bilan tanishib borishlik uchun millatimizga teatr zarurligini Behbudiy atroflicha ochib beradi.

Kalit so'zlar: teatr, milliy fojia, Turkiston, padarkush, spektakl, xalq, mafkura, Taraqqiyot, 1911, Tiflis, senzura.

Prezidentimiz Shavkat Mirziyoyev Oliy Majlisga yo'llagan Murojaatnomasida jadidchilik harakati, ma'rifatparvar bobolarimiz merosini chuqur o'rganishimiz kerakligi haqida alohida to'xtalib o'tdi. Xususan, "...2020-yilda xalqimiz tarixining murakkab damlarida ma'rifat mash'alasini baland ko'tarib chiqqan ulug' alloma va jamoat arbobi Mahmudxo'ja Behbudiyning 145 yillik tavallud sanasi keng nishonlandi. Umuman, biz jadidchilik harakati, ma'rifatparvar bobolarimiz merosini chuqur o'rganishimiz kerak. Bu ma'naviy xazinani qancha ko'p o'rgansak, bugungi kunda ham bizni tashvishga solayotgan juda ko'p savollarga to'g'ri javob topamiz. Bu bebaho boylikni qancha faol targ'ib etsak, xalqimiz, ayniqsa, yoshlarimiz bugungi tinch va erkin hayotning qadrini anglab yetadi"¹, deya alohida ta'kidladi.

Mahmudxo'ja Behbudiyning ulkan ilmiy va adabiy merosi, hikmatli o'gitlari bir asrdan oshdiki, xalqimizning ma'naviy hayot yo'lini yoritib kelayotgan mayoqlardandir. Ayniqsa, bu durdonalar yoshlar tarbiyasida beqiyos ahamiyatga ega.

Masalan, ulug' ma'rifatparvarning **"Teatr – bu ibratxonadir"** degan fikrini olaylik. Chindan ham teatr inson tafakkurini yuksaltirishda, xususan, yoshlarni ezgulikka chorlash, ularda Vatanni sevish, ota-ona, oila va do'stlikni qadrlash, o'z kasbiga fidoiylilik tuyg'ularini shakllantirishda muhim o'rin tutadi. Ya'ni u insonga hayotiy saboq beradi. Binobarin, joylarda yoshlarni teatrlarga ko'proq jalb qilish, zamon qahramoni obrazi aks etgan spektakllarni ko'proq yaratish, qolaversa, huquqbuzarlik va jinoyatchilikning ayanchli oqibatlarini kelajagimiz sohiblariga sahna asarlari orqali yetkazishga jiddiy e'tibor qaratilmoqda. Negaki, hamma yoshlar

---

¹ Shavkat Mirziyoyev, Milliy taraqqiyot yo'limizni qat'iyat bilan davom ettirib, yangi bosqichga ko'taramiz.: 2020.

ham qonunchilik normalarini o'qish yoki eshitish bilan qaysidir noqonuniy hatti-harakatning mohiyatini teran anglamasligi mumkin. Ammo real voqealarga asoslangan spektakllarda ilgari surilgan g'oyalar nafaqat yoshlar, balki kattalarning ham qalb tubiga yetib boradi.

Behbudiyning fikricha, ma'rifat uchun faqat maktab kifoya qilmaydi. Millat uchun oyna kerak, toki unda o'z qabohatini ham, malohatini ham ko'ra olsun. Mana shu haqiqat u kishini teatr tashkil etish, ular uchun asarlar yaratishga undagan. Jadid teatri va dramaturgiyasining muhim xususiyati - uning oila hayotini tasvirlash bilan inson qalbiga kirib borish, uni ma'rifiy tarbiyalash va shu orqali jamiyat hayotida avj olib borayotgan milliy uyg'onish g'oyalarini tarannum etishda ko'ringan edi. XX asr o'zbek teatri madaniyatimiz tarixida ro'y bergan noyob hodisalardandir. Shu o'rinda Behbudiyning "Taraqqiy qilgan millatlar teatrxonalarni ulug'lar uchun maktabi adab va ibrat ataydurlar. Taraqqiy qilmoqni eng birinchi sabab va boislaridan biri teatrlardur deyurlar. Teatrlarning yaxshi va yamon odatlarni sarrof va munaqqidi derlar. Umumiy odatlarni naf'i va zararidan paydo bo'laturgon natijalarni teatrxonada aynan ko'rsaturlarki, har kim mundan ta'sirlanib, yamon odatlarni tark etib, yaxshilikni ziyoda ishlamoqg'a sabab bo'lur²." so'zlari o'rirlidir.

"Padarkush" ning birinchi marta namoyish etilishi o'zbek xalqining madaniy h ayot-ida ulkan voqea sifatida baholash mumkin. Shu kuni o'zbek milliy teatri dunyoga keldi. Behbudiyn birinchi o'zbek dramasi muallifigina bo'lib qolmay, uni sahnalashtirishda ikkinchi rejissyor sifatida ham ishtirok etdi. Asarda o'qimagan bolaning padarkush (ota qotili) ga aylanish jarayoi tasvirlanar ekan, Behbudiyn ilm-fanning shaxsning qanday inson bo'lib shakllanishidagi rolini ko'rsatib berishni o'z oldiga maqsad qilib qo'ygan edi.

Behbudiyn 1911-yilda "Padarkush" dramasi yozdi. Bu birinchi o'zbek dramasi edi. Drama tuzilishi 3 parda, 4 manzaradan iborat. Milliy fojiaga asoslangan bu asarni dastlab nashr qilish biroz cheklanadi. Bunga esa o'sha zamondagi davlat tuzumi sabab bo'lgan. Asar mazmuni o'qimagan va johil farzandning o'z otasini o'ldirishi haqida edi. Padarkush so'zining ma'nosi "ota qotili" degan ma'noni beradi. Dramada Boy, uning o'g'li Toshmurod, yangi fikrli Domla, ruscha tahsil olgan Ziyoli, boyning mirzasi Xayrullo, boyning qotili bo'lgan Tangriqul va boshqa obrazlar qatnashadi. Dramaturg ilgari surgan ma'rifatparvarlik g'oyasi shu

---

² Begali Qosimov, Sharif Yusupov, Ulug'bek Dolimov, Sunnat Axmedov. Milliy uyg'onish davri o'zbek adabiyoti:..T – Ma'naviyat, 2004

obrazlarning o‘zaro suhbatlari, bahs-munozaralari jarayonida namoyon bo‘ladi. Behbudiy Boy obrazi orqali pul, mol-dunyoga ega bo‘lgan, ammo farzand tarbiyasi va ilmiga e‘tibor bermagan kimsa sifatida aks ettiradi. Dramadagi boyning eng katta xatosi Ziyoli va Domlaning gapiga quloq solmaganligidadir. Asardagi domla va Ziyolining hayot yo‘llari bir-biriga yaqin. Dramada ikki obraz xususiyatlari bir-biriga qarama-qarshi qo‘yiladi. Domla va Ziyoli Boy, Toshmurod, Tangriqul, Toshmurod, Artun obrazlariga qarama-qarshi zidlangan tarzda ifodalanadi. Dramatik asar voqealarini o‘zaro ziddiyat shakllantiradi. Bu vaziyatni ilmlilar va ilmsizlar o‘rtasidagi kurash bilan izohlanadi. Ushbu asar 1911-yilda yozilgan. Oradan ikki yil o‘tgach, ushbu asar kitob holatda chop etiladi. “Turon truppassi 1914-1916 yillarda bu spektakl bilan butun Farg‘ona vodiysini aylanib chiqdi. “Padarkush” Turkistonni junbushga keltirgan qirg‘inbarot inqilob yillarda ham sahnada tushmadi. Bir tomondan, millatni ma‘rifat va taraqqiyot sari undashda buyuk rol o‘ynagan bo‘lsa, ikkinchi yoqdan professional o‘zbek teatri va dramachiligining maydonga kelishi hamda taraqqiyotida muhim xizmat qildi”³.

Xulosa qilib aytganda, Mahmudxo‘ja Behbudiyning bu sohadagi ilmiy va adabiy merosi, hikmatli o‘gitlari bir asrdan oshdiki, xalqimizning ma‘naviy hayot yo‘lini yoritib kelayotgan mayoqlardandir. Behbudiy turli davlatlarda yurib tajriba orttirdi. Yangi usul maktablari ochilgani, jadid gazetalari nashri, teatrlar ochilgani, darsliklar yaratilgani, Turkistondagi aql-zakovatli kuchlarning uning g‘oyasi atrofida uyusha boshlashi, madaniyat va adabiyotda yangi tamoyillar, ilg‘or yo‘nalish va oqimning paydo bo‘lgani Mahmudxo‘ja Behbudiyini yanada shijoat bilan faoliyat yuritishga da‘vat etdi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Begali Qosimov, Sharif Yusupov, Ulug‘bek Dolimov, Sunnat Axmedov. Milliy uyg‘onish davri o‘zbek adabiyoti: T – Ma‘naviyat, 2004
2. Shavkat Mirziyoyev, Milliy taraqqiyot yo‘limizni qat‘iyat bilan davom ettirib, yangi bosqichga ko‘taramiz: 2020.
3. “Turkiston viloyatining gazetasi”, 1910, 39 son.
4. 10. Siddiqiy. Miroti ibrat, Samarqand, 1914.

---

³ Begali Qosimov, Sharif Yusupov, Ulug‘bek Dolimov, Sunnat Axmedov. Milliy uyg‘onish davri o‘zbek adabiyoti: T – Ma‘naviyat, 2004